

מרכז אדפה AdvaCenter

מרכז אדפה

מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל

עובדים, מעסיקים ועוגת ההכנסה הלאומית

ד"ר ח' לשנת 2009

1.5.2010

ד"ר שלמה סבירסקי אתי קונור-אטיאס האלה אבו חלא

מركز أدفا AdvaCenter
מרכז אדוה
 מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל

ת.ד. 36529, תל אביב 61364
 טלפון: 03-5608871
 פקס: 03-5602205
www.adva.org
advainfo@bezeqint.net

הוועד המנהל

ד"ר יוסי דהאן, יו"ר
 גב' גילברט פינקל (מ.א.), גזברית
 פרופ' איסמעיל אבו-סעד
 ד"ר ניצה ברקוביץ
 פרופ' יוסי יונה
 פרופ' אורן יפתחאל
 פרופ' יוברט לוייון
 פרופ' ריקי סויה
 ד"ר יצחק ספורטא
 ד"ר דני פילק
 ד"ר רחל קלוש
 פרופ' אורי רם

ועדת הביקורת

עו"ד עובדיה גולסטני
 עו"ד דורי ספיבק

צוות

מנהלת: גב' ברברה סבירסקי
 מנהל אקדמי: ד"ר שלמה סבירסקי
 רכזת מחקר: גב' אתי קונור-אטיאס
 כלכלנית: גב' האלה אבו-חלא
 כלכלנית: גב' ספא אנבאריה
 חוקרת: עו"ד נוגה דגן-בוזגלו
 חוקרת: גב' יעל סלייטר
 חוקרת ורכזת-עמיתה, פורום נשים לתקציב הוגן: גב' יעל חסון
 רכזת-עמיתה, פורום נשים לתקציב הוגן: גב' מייסון בדווי
 לוביסטית, פורום נשים לתקציב הוגן: גב' ולריה סייגלשיפר
 מנהלת הדרכה: גב' נלי מרקמן
 מנהלת משרד: גב' מירה אופנהיים

עובדים, מעסיקים ועוגת ההכנסה הלאומית

דו"ח לשנת 2009

עיקרי הדברים

חלקם של המעסיקים בעוגת ההכנסה הלאומית גדל גם בעת המשבר; חלקם של העובדים – ירד. המשבר הכלכלי והפיננסי של 2008-2009 פגע בעובדים בישראל יותר מאשר במעסיקים.

הנתונים לשנת 2009 (המשבר פרץ ברבעון האחרון של 2008) מעלים, כי חלקם של המעסיקים בעוגת ההכנסה הלאומית ("העודף התפעולי") גדל, מ-15% ב-2008 ל-17% ב-2009; זאת, בעוד שחלקם של העובדים ירד, מ-62% ב-2008 ל-60% ב-2009.

במבט על כל השנים 2000-2009, נראה כי היה זה עשור טוב מאוד למעסיקים. אמנם, בין 2000 ל-2002 ירד חלקם בהכנסה הלאומית מ-14% ל-10%, אך כבר ב-2004 הוא חזר לרמתו הקודמת ומאז ואילך הוא המשיך לגדול עד שהגיע לשיעור של 17% ב-2009 – גבוה בשלוש נקודות האחוז משהיה ב-2000.

עבור העובדים, העשור הנוכחי לא היה טוב: חלקם בהכנסה הלאומית, שעמד ב-2000 על 66%, ירד עד ל-60% ב-2009.

על האי שוויון בהתחלקות ההכנסה הלאומית אפשר לעמוד גם באמצעות השוואה בין שיעור הגידול בהכנסה הלאומית לבין שיעור הגידול בחלקם של המעסיקים ובחלקם של העובדים: בין 2000 ל-2009 גדלה ההכנסה הלאומית ב-30%, אך בעוד שחלקם של העובדים גדל ב-17% בלבד, חלקם של המעסיקים גדל ב-59%.

אין זו תופעה מובנת מאליה, שהרי מקובל להניח כי בעת משבר כלכלי, חלקם של המעסיקים קטן בעוד שחלקם של העובדים גדל. נראה כי עיקר ההסבר טמון בכך שבישראל, המשבר של 2008-2009 היה חמור פחות מזה של 2001-2003: הצמיחה ב-2008 היתה בסופו של דבר נמוכה אך במעט מזו של 2007 (4% לעומת 5.2%); ואילו ב-2009 היא היתה אמנם נמוכה מאוד – 0.7% – אך עדיין חיובית.

עובדים, מעסיקים ועוגת ההכנסה הלאומית: דו"ח לשנת 2009 מציג תמונת מצב של התעסוקה, האבטלה, השכר וחלוקת ההכנסה הלאומית בין העובדים למעסיקים. הדו"ח מתפרסם ערב האחד במאי – מועד ראוי לבחון בו, אחת לשנה, את מצבם של העובדים והעובדות בישראל בכל הנוגע לתעסוקה, לשכר ולחלקם בעוגת הלאומית.

זאת, בשעה שבתקופת האינתיפאדה השנייה נרשמו שנתיים רצופות של הצטמקות כלכלית. עם זאת, האיום הטמון במשבר היה ככל הנראה חמור דיו כדי לאפשר לחלק מהמעסיקים לפטר עובדים ו/או להוריד שכר, בה בשעה שהרווחים המשיכו לגדול.

גם כאשר מדובר באחוזים בודדים, הסכומים הם משמעותיים: ב-2009, לדוגמא, עמדה ההכנסה הלאומית של ישראל על 654 מיליארד ₪. אחוז אחד מזה היה 6.54 מיליארד ₪. אילו עמד חלקם של העובדים בעוגה של 2009 על 66%, כפי שהיה בשנת 2000, ולא על 60%, כפי שהיה בפועל, היו העובדים מקבלים ב-2009, כקבוצה, 39.2 מיליארד ₪ נוספים. אם נחלק את הסכום הזה במספר הכולל של העובדים והעובדות – ב-2009, כ-3.015 מיליון (כולל לא ישראלים) – נמצא, כי ב-2009 עשויים היו כל עובד ועובדת לקבל, בממוצע, תוספת שנתית של 13,000 ₪, או כ-1,083 ₪ לחודש.

התמונה המצטיירת מהנתונים הנ"ל בוודאי טובה לפחות לחלק מן המעסיקים אך היא אינה מבשרת טובות למשק ולחברה בישראל. היא מעידה, מצד אחד, על ריכוז של הון והכנסות בידי מעטים – קבוצות ההון, המנהלים הבכירים בתאגידים העסקיים והעובדים המתוגמלים היטב, יחסית, בשניים-שלושה מכלל ענפי המשק. מצד שני היא מעידה על היחלשות מתמשכת של כוח המיקוח של רוב העובדים והעובדות בישראל וכתוצאה מכך, על הוזלת עלות העבודה שלהם. הרווח שגורפים המעסיקים כיום עלול להתברר כהפסד עתידי של המשק ושל החברה הישראלית, שכן עובדים ועובדות המתקשים לקיים רמת חיים נאותה ולהנחיל לעצמם ולילדיהם הכשרה והשכלה נאותים יתקשו להוות תשתית איתנה לפיתוח כלכלי ארוך טווח.

ההכנסה הלאומית

ההכנסה הלאומית מוגדרת על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן ה"למ"ס) כך:

התוצר המקומי הגולמי, פחות ההכנסה (תמורה לעבודה והכנסה מרכוש) ששולמה לעובדים ולבעלי עסקים זרים הפועלים בישראל, בתוספת ההכנסות ששולמו לעובדים ולבעלי עסקים ישראליים בחו"ל.

ובמילים אחרות, ההכנסה הלאומית מוגדרת כסכום הכולל של ההכנסות של ישראלים, עובדים ומעסיקים, בין אם פעלו בישראל ובין אם פעלו בחו"ל. ההכנסות של עובדים ובעלי עסקים זרים הפועלים בישראל, נחשבות חלק מן ההכנסה הלאומית של הארצות מהן באו.

חלקם של העובדים, חלקם של המעסיקים

ההכנסה הלאומית מורכבת מחלקם של העובדים, חלקם של המעסיקים ומסים על ייצור מקומי.

חלקם של העובדים

חלקם של העובדים בעוגת ההכנסה הלאומית מורכב משניים: תמורה לשכירים (נתוני ה"למ"ס אינם מאפשרים הבחנה בין שכירים ישראליים העובדים בישראל ובין אלה העובדים בחו"ל) ותמורה ללא שכירים (עצמאים).

באשר לשכירים מחו"ל, ההכנסות שלהם מנוכות מחלקם של העובדים בהכנסה הלאומית. אנו החלטנו להציג את הנתון בכל זאת, כדי להראות את חלקם בעוגה: העובדים מחו"ל, "עובדים זרים" ופלטטינים, מהווים חלק נכבד מכוח העבודה הישראלי – לפי חישובים שונים, בין 8% ל-10%; אך כפי שניתן לראות, חלקם בעוגת ההכנסה הלאומית הוא קטן.

התמורה לשכירים כוללת את התשלומים הישירים (שכר ומשכורת) וכן את ההפרשות הסוציאליות של המעסיקים עבור העובדים לקרנות ולקופות כגון: קופות פנסיה ותגמולים, ביטוח לאומי וכיו"ב. התמורה ללא שכירים (עצמאים) היא סכום שה"למ"ס גוזרת מתוך סכומים אחרים: מספר שעות העבודה

של הלא-שכירים כפול השכר הממוצע לשעה בענף בו הם מועסקים במגזר העסקי.

חלקם של המעסיקים

חלקם של המעסיקים קרוי ב"למ"ס "העודף התפעולי". הוא מחושב על ידי הפחתה מן התוצר המקומי של שני סכומים: (1) חלקם של העובדים ו-(2) המסים על הייצור המקומי. "העודף התפעולי" הוא ברובו של המגזר העסקי. "העודף התפעולי" המוצג בלוחות שלהלן אינו כולל הכנסות מדיור; זאת, כדי להדגיש את התמורה שמקבלים המעסיקים מפעילות כלכלית יצרנית.

יש לציין כי "העודף התפעולי" המתקבל מוטה כלפי מטה: ראשית, משום שהוא אינו כולל מענקי הון, המהווים כ-2% מהתוצר העסקי; שנית, משום שבחברות פרטיות קטנות רושמים הבעלים חלק מהכנסותיהם כ"הכנסות משכר", ובכך הם מגדילים את חלקם של העובדים בעוגה הלאומית, במקום את חלקם של המעסיקים.

ההכנסה הלאומית וחלוקתה בין עובדים ומעסיקים

המשבר הכלכלי והפיננסי של 2008-2009 פגע בעובדים בישראל יותר מאשר במעסיקים.

הנתונים לשנת 2009 (המשבר פרץ ברבעון האחרון של 2008) מעלים, כי חלקם של המעסיקים ("העורך התפעולי") גדל, מ-15% ב-2008 (ובכמעט כל אחת מהשנים מאז 2005) ל-17% ב-2009; זאת, בעוד שחלקם של העובדים ירד, מ-62% ב-2008 ל-60% ב-2009.

אין זו תופעה מובנת מאליה, שהרי מקובל להניח כי בעת משבר כלכלי, חלקם של המעסיקים קטן בעוד שחלקם של העובדים גדל. נראה כי עיקר ההסבר טמון בכך שהמשבר של 2008-2009 פגע בישראל פחות מזה של 2001-2003. הביטוי העיקרי לכך הוא שהצמיחה ב-2008 היתה נמוכה אך במעט מזו שב-2007 (4% לעומת 5.2%) ואילו ב-2009 היא היתה נמוכה מאוד – 0.7% – אך עדיין חיובית; זאת, בשעה שבתקופת האינתיפאדה השנייה נרשמו שנתיים רצופות של הצטמקות המשק. עם זאת, האיום הטמון במשבר היה ככל הנראה חמור דיו כדי לגרום לחלק מן המעסיקים לפטר עובדים ולהוריד שכר, בה בשעה שרווחיהם המשיכו לגדול.

במבט על פני כל העשור האחרון, מתברר כי הוא היה טוב למעסיקים. אמנם, במהלך המשבר שפתח את העשור, חלקם בהכנסה הלאומית ירד מ-14% ב-2000 ל-10% ב-2002. אלא שב-2003 חזר חלקם כמעט לרמתו הקודמת; יתרה מזאת, מכאן ואילך הוא המשיך לגדול וב-2008 הוא עמד על 15% – גבוה יותר מאשר ב-2000. ב-2009 למרות המשבר, חלקם של המעסיקים המשיך לעלות ועמד על 17% – הגבוה ביותר מאז תחילת העשור.

עבור העובדים, העשור הנוכחי לא היה טוב. אמנם, במהלך המשבר של 2001-2003 גדל מעט חלקם בהכנסה הלאומית, במקביל לירידה בחלקם של המעסיקים, אלא שבמרבית העשור – כולל בארבע השנים 2004-2008, שהיו שנות צמיחה – ירד חלקם בהכנסה הלאומית. ב-2000 עמד חלקם על 66%, בעוד שב-2009 הוא עמד על 60%. גם כאשר מדובר באחוזים בודדים, הסכומים הם משמעותיים: ב-2009, לדוגמא, עמדה ההכנסה הלאומית של ישראל על 654 מיליארד ₪. אחוז אחד מזה היה 6.54 מיליארד ₪. אילו עמד חלקם של העובדים בעוגה של 2009 על 66%, כפי שהיה בשנת 2000 (ולא על 60%, כפי שהיה בפועל), היו העובדים מקבלים ב-2009, כקבוצה, 39.2 מיליארד ₪ נוספים. לצורך המחשה: אם נחלק את הסכום הזה בהיקף הכולל של כוח העבודה בישראל – ב-2009, כ-3.015 מיליון (כולל עובדים לא ישראלים) – נמצא, כי באותה שנה עשויים היו כל עובד ועובדת לקבל, בממוצע, תוספת של 13,000 ₪, או כ-1,083 ₪ לחודש.

על האי-איזון הגובר בהתחלקות עוגת ההכנסה הלאומית אפשר לעמוד גם באמצעות בחינה של הסכומים הכספיים: בין 2000 ל-2009 גדלה ההכנסה הלאומית ב-30% (מ-502.5 מיליארד ₪ ל-654.1 מיליארד ₪), אך בעוד שחלקם של המעסיקים גדל ב-59%, חלקם של העובדים גדל ב-17% בלבד.

על הירידה בחלקם של העובדים והעובדות בעוגת ההכנסה הלאומית

הירידה בחלקם של העובדים הינה תהליך המתמשך בישראל מזה כשני עשורים, מאז שנת 1990. זאת, לאחר שקודם לכן, בין 1975 ל-1990, נהנו העובדים בדרך כלל מגידול בחלקם בהכנסה הלאומית (בנק ישראל, דו"ח שנתי 2007: 43).

מגמה זו משותפת לארצות רבות אחרות, ובהן יפן, ארצות אירופה המערבית וצפון אמריקה. עם זאת חשוב לציין כי אין מדובר בתהליך גלובלי אחיד ומכאן אף בלתי נמנע: בכמה ארצות ובהן בלגיה, שוודיה ופינלנד נרשמו דווקא עליות בחלקם של העובדים (טלי קריסטל, "חלק העבודה בהכנסה הלאומית בשנים 1955-2005", מכון ון ליר, הכנס השנתי השלישי של התכנית לכלכלה וחברה, דצמבר 2007).

בישראל, הירידה המתמשכת בחלקם של העובדים בעוגת ההכנסה הלאומית מעידה בראש ובראשונה על היחלשות כוח המיקוח שלהם, כתוצאה ממספר תהליכים ובהם:

א. המדיניות העקבית, מאז 1985, של חיזוק קבוצות ההון, בין השאר באמצעות הפרטה של תאגידים ושירותים ממשלתיים. ההפרטה, מצדה, מלווה בדרך כלל בהורדת שכר העובדים. המדיניות הניאו־ליברלית מתבטאת גם במתן הכשר מדינתי לצורות העסקה פוגעניות, כדוגמת העסקה באמצעות חברות כוח אדם; בערעור משטר ההסכמים הקיבוציים; ובאי אכיפה של חוקי העבודה;

ב. כוח המיקוח של העובדים נשחק עוד בעקבות גל ההגירה הגדול ממדינות חבר העמים ומאתיופיה, שקליטתו בשוק העבודה, לפחות בתחילה, נעשתה על בסיס של שכר נמוך;

חלוקת ההכנסה הלאומית

2009-2000 • במחירי שוק, במיליוני ש"ח • במחירי 2009

2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	
654,083	646,681	646,574	611,531	573,070	532,088	499,986	501,071	516,051	502,548	סך כל ההכנסה הלאומית במחירי שוק
390,752	401,019	392,835	369,467	346,006	331,532	321,621	327,782	343,840	333,460	1. חלקם של העובדים תמורה לעבודה לתושבי ישראל
360,470	370,156	361,609	338,995	318,509	306,142	297,096	305,063	319,621	308,862	תמורה מקומית לשכירים
41,174	42,108	41,201	39,492	36,583	35,058	36,388	36,669	38,454	39,675	תמורה מקומית לעצמאים
10,892	11,245	9,975	9,020	9,086	9,668	11,863	13,949	14,236	15,077	פחות: תמורה לעובדים מחו"ל
111,760	95,162	94,358	98,499	85,133	76,571	63,437	50,309	59,155	70,168	2. חלקם של המעסיקים עורך תפעולי מקומי למעט דירות בבעלות
113,471	113,493	114,623	104,367	106,251	102,082	95,407	95,939	91,438	92,528	3. מסים נטו על ייצור מקומי

הערה: הלוח אינו כולל הכנסות מקומיות מדירות בבעלות והכנסות מרכוש ויזמות בחו"ל. מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שהתקבלו מגוף חשבונות לאומיים בלמ"ס, 16.3.2010.

ג. גורם מחליש שלישי היה כניסתם לשוק העבודה של מאות אלפי מהגרי עבודה ושל עשרות אלפי פלסטינים, המועסקים בשכר נמוך מזה של עובדים ישראליים; ה. גורם אחרון אך לא פחות חשוב הוא היחלשותה ההיסטורית של ההסתדרות, כולל הצטמקות מספר העובדים והעובדות המאוגדים בתוכה. לאחרונה אף נוקטת ההסתדרות מדיניות עקבית של הימנעות מהתעמתות עם המעסיקים. התמונה המצטיירת מהנתונים הנ"ל אינה מבשרת טובות למשק ולחברה בישראל. היא מעידה, מצד אחד, על ריכוז של הון והכנסות בידי מעטים – קבוצות הון, המנהלים הבכירים בתאגידים העסקיים והעובדים המתוגמלים היטב, יחסית, בשניים-שלושה מכלל ענפי המשק. מצד שני היא מעידה על היחלשות מתמשכת של כוח המיקוח של רוב העובדים והעובדות בישראל וכתוצאה מכך, על הוזלת עלות העבודה שלהם. הרווח שגורפים המעסיקים כיום עלול להתברר כהפסד עתידי של המשק ושל החברה הישראלית, שכן עובדים ועובדות המתקשים לקיים רמת חיים נאותה ולהנהיל לעצמם ולילדיהם הכשרה והשכלה נאותים, יתקשו להוות תשתית איתנה לפיתוח כלכלי ארוך טווח.

חלוקת ההכנסה הלאומית

2009-2000 • במחירי שוק, באחוזים

2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך כל ההכנסה הלאומית במחירי שוק
60	62	61	60	60	62	64	65	67	66	1. חלקם של העובדים תמורה לעבודה לתושבי ישראל
55	57	56	55	56	58	59	61	62	61	תמורה מקומית לשכירים
6	7	6	6	6	7	7	7	7	8	תמורה מקומית לעצמאים
2	2	2	1	2	2	2	3	3	3	פחות: תמורה לעובדים מחו"ל
17	15	15	16	15	14	13	10	11	14	2. חלקם של המעסיקים עודף תפעולי מקומי למעט דירות בבעלות
17	18	18	17	19	19	19	19	18	18	3. מסים נטו על ייצור מקומי

הערה: הלוח אינו כולל הכנסות מקומיות מדירות בבעלות והכנסות מרכוש ויזמות בחו"ל. מקור: עיבוד של מרכז אדוה מותך נתונים שהתקבלו מגף חשבונות לאומיים בלמ"ס, 16.3.2010.

חלוקת ההכנסה במגזר העסקי

במגזר העסקי, שבו בעיקר מיוצר "העודף התפעולי", חלקם של המעסיקים בעוגת ההכנסה גדול יותר מאשר בעוגת ההכנסה של כלל המשק, אותה ראינו בעמוד הקודם; בהתאם, חלקם של העובדים קטן יותר. חלקם של העובדים בעוגת ההכנסה של המגזר העסקי, שעמד בתחילת העשור על 58%-60%, ירד בהדרגה והגיע ב-2009 לנקודת שפל של 53%. חלקם של המעסיקים קטן מעט בשנים 2007-2008, ועמד על 26%. ב-2009, למרות המשבר העולמי, הוא חזר לרמתו ב-2006 – 29%. במבט על פני העשור מדובר בגידול משמעותי, שכן בתחילת העשור נע חלקם בין 24% (ב-2000) ל-22% (ב-2002).

חלוקת ההכנסה במגזר העסקי

2009-2000 • במחירי שוק, באחוזים מתוך התמ"ג העסקי

2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	תמ"ג במחירי שוק
53	56	55	54	54	54	56	59	60	58	1. חלקם של העובדים
46	49	48	47	46	46	48	50	51	49	תמורה לשכירים
7	8	8	8	8	8	8	9	9	9	תמורה לעצמאים
29	26	26	29	28	27	25	22	23	24	2. חלקם של המעסיקים עודף תפעולי מקומי למעט דירות בבעלות
18	18	18	17	19	19	19	19	18	18	3. מסים נטו על ייצור מקומי

העדה: בחלק מן העמודות הסכומים מסתכמים ליותר מ-100% בגלל עיגול של המספרים. מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שהתקבלו מגף חשבונות לאומיים בלמ"ס, 16.3.2010.

התנודות הבולטות ביותר – בענף הפיננסיים

המשבר הכלכלי העולמי שפרץ בסוף 2008 נולד בענף הפיננסיים. ראינו כי בישראל, חומרתו של המשבר היתה פחותה מזו שבארצות אחרות, אך בכל זאת גם בישראל נפגעו עובדי ענף זה יותר מעובדים בענפים אחרים.

בשנת 2009 כולה נרשמה ירידה של 2.8% בשכר הממוצע ברוטו למשרת שכיר, במחירים קבועים. הירידה הגבוהה ביותר נרשמה בענף הבנקאות, ביטוח ופיננסיים – ירידה של 13.2%. עם זאת נראה כי ירידה זו לא נבעה ממצוקת המעסיקים, שכן בד בבד עם הירידה בשכר נרשם גידול במספר המועסקים בענף (הלמ"ס, הודעה לעיתונות 046/2010, 8.3.2010). הרושם המתקבל הוא שהמעסיקים בענף ניצלו את המשבר כדי להוריד שכר – תוך כדי התרחבות.

הירידה בשכר בענף הפיננסיים נמשכה זמן קצר, יחסית: ברבעון השלישי של 2009, בשעה שבענפים אחרים נמשכה מגמת הירידה בשכר, היה ענף הפיננסיים היחיד שבו נרשמה דווקא עלייה, בשיעור של 6.9% (הלמ"ס, הודעה לעיתונות 271/2009, 7.12.2009).

ענף הפיננסיים מעסיק מיעוט מכלל כוח העבודה הישראלי: ב-2009 הוא מנה 93.6 אלף משרות שכיר – 3.3% מכלל משרות השכיר במשק (הלמ"ס, הודעה לעיתונות 046/2010, 8.3.2010).

מייצרים יותר מקבלים פחות

ב-2009 נרשם היחס הגרוע ביותר בעשור האחרון, בין התוצר לשעת עבודה לבין התמורה לעבודה ליחידת תוצר, הן במשק בכללותו והן במגזר העסקי. במהלך העשור האחרון, התוצר לשעת עבודה עלה בשיעור של 7.3% במגזר העסקי ובשיעור של 7.5% בכלל המשק. לעומת זאת, התמורה לעבודה ליחידת תוצר ירדה ב-7.8%, הן בכלל המשק והן במגזר העסקי. ב-2009, שנת המשבר העולמי, הירידה היתה משמעותית במיוחד: בעוד שהתוצר לשעת עבודה עלה ב-2.9% (בכלל המשק) וב-2.6% (במגזר העסקי), התמורה לעבודה ליחידת תוצר ירדה בכ-5.0% – הן בכלל המשק והן במגזר העסקי. נתונים אלה מחזקים את שכבר נאמר, כי העשור האחרון היה טוב למעסיקים בישראל, אך טוב פחות לעובדים.

תמורה לשעת עבודה, תוצר לשעת עבודה ותמורה לעבודה ליחידת תוצר

100 = 2000 • מדד 2009-2000

הסקטור העסקי			כלל המשק			שנה
תמורה לעבודה ליחידת תוצר	תוצר לשעת עבודה	תמורה לשעת עבודה	תמורה לעבודה ליחידת תוצר	תוצר לשעת עבודה	תמורה לשעת עבודה	
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	2000
102.9	99.3	102.1	101.7	101.2	103.0	2001
102.4	93.4	95.6	100.1	97.2	97.3	2002
97.5	95.9	93.5	97.5	97.9	95.4	2003
93.7	100.9	94.6	94.7	102.6	97.2	2004
92.9	104.3	96.9	93.8	104.5	98.1	2005
93.4	109.1	101.8	94.4	108.4	102.3	2006
96.0	107.8	103.5	95.8	107.7	103.2	2007
97.1	104.7	101.7	96.9	104.6	101.3	2008
92.2	107.3	98.9	92.2	107.5	99.1	2009

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שהתקבלו מגוף חשבונות לאומיים בלמ"ס, 16.3.2010

התמורה לשעת עבודה מתקבלת על ידי חלוקת סך התמורה לעבודה (סך ההוצאה לשכר ומשכורת וכן ההפרשות הסוציאליות של המעסיקים) בסך הכולל של שעות העבודה במשק (שכירים בלבד) במהלך שנה.

התוצר לשעת עבודה מתקבל על ידי חלוקת התוצר הכולל במספר הכולל של שעות עבודה של מועסקים (שכירים ועצמאים), והוא משקף את מידת הפריזון במשק.

התמורה לעבודה ליחידת תוצר מתקבלת על ידי חלוקת התמורה לשעת עבודה בתוצר לשעת עבודה.

למרות המשבר הכלכלי עלייה בשכר המנהלים

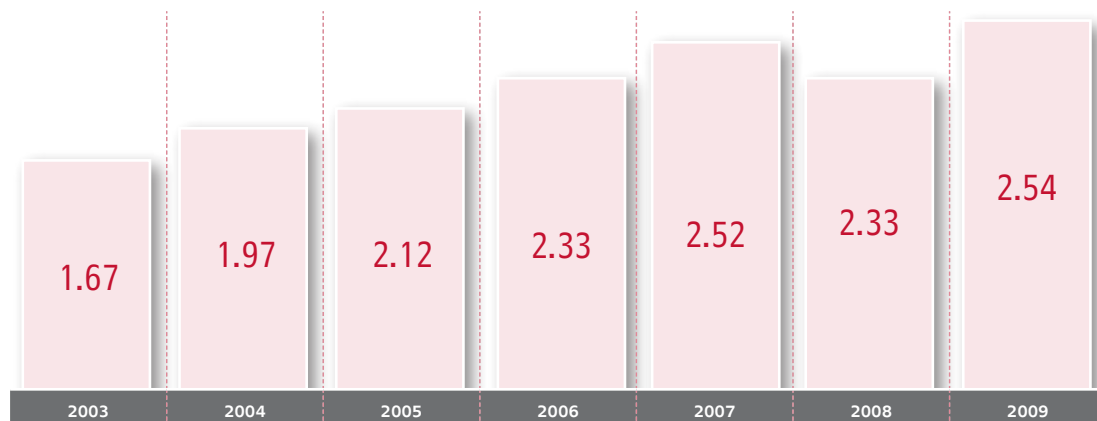
בשנת 2009, עלות שכר המנהלים הבכירים בחברות הבורסאיות עלתה בכ-9% ועמדה בממוצע על 2.54 מיליון ₪, או 212 אלף ₪ לחודש. מדובר בעלייה משמעותית לעומת שנת 2008 והיא ראויה לציון במיוחד לאור העובדה שהיא נרשמה בעיצומו של משבר כלכלי עולמי.

העיתון גלובס פירסם במרץ 2010 נתונים על עלות השכר השנתית של המנכ"לים בחברות הנסחרות בבורסה. לפי נתוני גלובס, עלות השכר השנתית הממוצעת של מנהל בכיר בחברות הבורסאיות, שעמדה ב-2003 על 1.67 מיליון ₪, עלתה בהדרגה עד 2007 בשיעור של כ-50%, לסכום של 2.52 מיליון ₪. לאחר ירידה קלה בשנת 2008 היא עלתה עוד עד לסכום של 2.54 מיליון ₪ – עלות שכר הגבוהה ב-52% מזו של שנת 2003.

בכל הנוגע לשכר בישראל, הגידול בשכר המנהלים הבכירים הוא השינוי המתמשך המשמעותי ביותר. גידול זה בולט במיוחד על רקע העובדה שהשכר הריאלי למשרת שכיר בישראל ירד ב-4% בשנים 2000-2009 (בנק ישראל, מאגר הסדרות). ב-2009, שבה עלה השכר הריאלי של המנכ"לים ב-9%, השכר הריאלי למשרת שכיר ירד ב-3%, לערך.

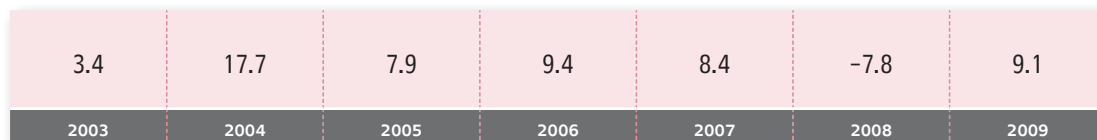
שכר מנהלים

עלות שכר שנתית ממוצעת של מנהל בחברה בורסאית • 2009-2003 • במיליוני ש"ח • במחירי 2009

מקור: מגזין גלובס, "שכר מנהלים 2008", 28-29.3.2010

שיעורי שינוי באחוזים

מקור: מגזין גלובס, "שכר מנהלים 2008", 28-29.3.2010

בכל הענפים, הרוכז מקבל שכר נמוך

כאשר הלמ"ס מפרסמת, אחת לחודש, את השכר הממוצע במשק, התקשורת אוהבת להתמקד במספר ענפים – בעיקר בענף החשמל – שבהם השכר הממוצע הוא גבוה. אלא שהנתון הממוצע עבור כל אחד מענפי המשק מסתיר בדרך כלל שתי עובדות: א. החלוקה הפנימית בתוך כל ענף היא מאוד לא שוויונית; ב. בכל הענפים, ללא יוצא מן הכלל, חלק גדול מן העובדים והעובדות משתכר נמוך. גם בענפים שבהם השכר הממוצע הוא גבוה, רק מיעוט קטן מקבל שכר גבוה, אלא שלעיתים שכר המיעוט הוא כה גבוה עד שהוא מעלה את השכר הממוצע בענף, גם כאשר הרוכז מקבל שכר נמוך.

נוכל לעמוד על כך בעזרת נתוני המוסד לביטוח לאומי על התפלגות השכר בענפים השונים יחסית לשכר הממוצע במשק. השנה האחרונה עבורה פירסם המוסד לביטוח לאומי נתונים שכאלה היא 2007.

1. בממוצע, כ-40% מכלל השכירים קיבלו ב-2007 שכר בגובה של עד מחצית השכר הממוצע, דהיינו 4,083 ₪ (הממוצע עמד באותה שנה על 8,165 ₪).
2. בענף שירותי אירוח ואוכל, שבו השכר הוא מהנמוכים במשק, שיעור המשתכרים עד מחצית השכר הממוצע עמד על 50%, לערך.
3. גם בענף הבנקאות והשירותים העסקיים, שבו השכר הוא מהגבוהים במשק, 40% מהמועסקים השתכרו לא יותר ממחצית השכר הממוצע.
4. כ-60% מכלל השכירים השתכרו לא יותר מ-75% השכר הממוצע – ב-2007, 6,124 ₪.
5. ב-2007, שיעור המשתכרים יותר מן השכר הממוצע עמד על 27%. השיעור היה גבוה יותר בענפי התעשייה, התחבורה, הבנקאות, השירותים העסקיים והשירותים הציבוריים; לעומת זאת, בענפי המסחר, שירותי אירוח ואוכל ושירותים אחרים (שירותים אישיים וחברתיים, שירותים למשק הבית על ידי פרטים, ארגונים וגופים חוץ מדינתיים) – הוא עמד על 16% בממוצע.
6. השיעור הממוצע של המשתכרים שכר גבוה במיוחד מקרב כלל השכירים – שלוש פעמים השכר הממוצע ויותר, דהיינו, 24,495 ₪ ומעלה – עמד על 3.8%.
7. בענפי התעשייה, הבנקאות והשירותים העסקיים היה שיעור המשתכרים שלוש פעמים השכר הממוצע ומעלה הגבוה ביותר – 6.6% ו-6.2%, בהתאמה. השיעור הנמוך ביותר, 1.8%, נרשם בענף מסחר ושירותי אוכל.

התפלגות העובדים השכירים

לפי ענף כלכלי וקבוצת שכר • 1994 ו-2007 • באחוזים • ממוצע לחודש

ענף כלכלי	שנה	עד השכר הממוצע - שיעורים מצטברים			מעל השכר הממוצע		
		עד מחצית השכר הממוצע	עד 75% מהשכר הממוצע	עד השכר הממוצע	עד 2 פעמים השכר הממוצע	עד 3 פעמים השכר הממוצע	שלוש פעמים ויותר השכר הממוצע
סך הכל	1994	41.9	61.3	72.5	18.7	5.5	3.3
	2007	40.2	60.8	72.8	17.9	5.5	3.8
תעשייה	1994	34.4	56.8	69.4	20.7	6.3	3.6
	2007	23.3	46.0	61.8	23.2	8.4	6.6
חשמל, בינוי ומים	1994	33.1	60.6	73.8	17.5	5.1	3.6
	2007	40.7	65.2	76.9	15.1	5.3	2.8
מסחר ושירותי אוכל	1994	51.7	73.1	83.4	11.6	2.8	2.3
	2007	49.6	72.9	83.9	11.7	2.5	1.8
תחבורה	1994	24.1	42.6	56.0	25.1	12.9	6.0
	2007	31.7	53.8	68.0	20.8	7.2	4.0
בנקאות ושירותים עסקיים	1994	46.3	63.4	72.6	17.7	5.1	4.5
	2007	40.3	58.8	68.7	17.8	7.4	6.2
שירותים ציבוריים	1994	41.2	58.9	70.8	20.8	5.6	2.8
	2007	38.2	56.5	70.0	22.9	4.8	2.4
שירותים אחרים	1994	54.4	72.5	82.4	12.7	2.8	2.0
	2007	56.1	74.6	83.9	11.7	2.7	1.7

הערה: נתוני הסך הכל כוללים גם שכירים מענף החקלאות ומועסקים שהענף הכלכלי בו הם מועסקים אינו ידוע. מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שהתקבלו ממנהל המחקר והתכנון במוסד לביטוח לאומי, 10.3.2010.

שכר העובדות נמוך משכר העובדים

סקר הכנסות משקי הבית של הלמ"ס מאפשר לבחון את פערי השכר, החודשי והשעתי, בין עובדים לעובדות. למרבה הצער, נתונים אלה מתפרסמים באיחור של שנה; כיוון שכך, הנתונים המעודכנים ביותר בקיים הם עבור 2008. ב-2008, השנה האחרונה עבורה קיימים נתונים שכאלה, שכר חודשי ממוצע של עובדות עמד על 6,279 ₪ – 63% משכר העובדים, ואילו שכר שעתי ממוצע של עובדות עמד על 42.6 ₪, 83% משכר העובדים.

שכר ברוטו ממוצע לשעה¹ ולחודש²

בקרב שכירים • 2008-2000 • לפי מין • בש"ח • במחירי 2009

2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	
47.7	48.5	46.4	46.4	46.4	46.1	47.1	48.5	46.7	שכר ברוטו ממוצע לשעה
8,185	8,280	7,797	7,826	7,835	7,733	7,969	8,306	8,020	שכר ברוטו ממוצע לחודש
51.5	52.1	49.7	49.8	49.7	49.6	51.1	53.1	50.2	שכר ברוטו ממוצע לשעה
9,947	10,014	9,461	9,514	9,507	9,421	9,755	10,291	9,808	שכר ברוטו ממוצע לחודש
42.6	43.8	41.6	41.5	41.8	41.0	41.4	41.8	41.5	שכר ברוטו ממוצע לשעה
6,279	6,429	5,996	6,012	6,020	5,857	5,999	6,144	6,037	שכר ברוטו ממוצע לחודש

הערות:

1. שכר ברוטו לשעה: הכנסה זו מתקבלת מחלוקת ההכנסה התלת-חודשית ברוטו וממשכורת, בסך כל שעות העבודה בשלושת החודשים הנ"ל.
 2. שכר ברוטו לחודש: הכנסה ברוטו משכר וממשכורת.
- מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקרי הכנסות, שנים שונות.

השכירים, בנוסף לשכר שהם מקבלים, זכאים גם לתשלומים נוספים מצד המעסיק: תשלומי המעסיק למוסד לביטוח לאומי ולקרנות השתלמות, קופות תגמולים, פיצויים על חשבון המפעל, הסעת עובדים, החזקת מזון וכיו"ב.

כשם שיש פערים בשכר, כך יש פערים גם בתנאים הסוציאליים. למרבה הצער, נתונים על תשלומי מעסיקים עבור תנאים סוציאליים של עובדיהם מצויים כיום רק עבור ענף התעשייה, והנתונים המעודכנים ביותר הם עבור 2008. הלוח שלהלן מציג את סך תשלומי השכר בענפי התעשייה, כשהם מדורגים לפי העוצמה הטכנולוגית שלהם, ולצדם את סך כל הוצאות המעסיקים על תנאים סוציאליים של עובדיהם. הנתונים הם עבור השנים 2004–2008.

הלוח מעלה, תחילה, כי חלקן של הוצאות המעסיקים על תנאים סוציאליים בכלל תשלומי השכר, ירד בגל הצמיחה 2004–2008 בכל אחד מארבעת תת־ענפי התעשייה: בתעשיות טכנולוגיה מסורתית, תעשיות טכנולוגיה מעורבת מסורתית, תעשיות טכנולוגיה מעורבת עילית.

דבר שני, הלוח מרגיש את ההבדלים הניכרים בין קבוצות העובדים השונות, בכל הנוגע להטבות סוציאליות. ב-2008, מעסיקים בתעשיות טכנולוגיה מסורתית שילמו סכום כולל של 1.57 מיליארד ₪ עבור תנאים סוציאליים של עובדיהם – סכום שהיה שווה ל-14.7% מכלל תשלומי השכר במגזר זה של התעשייה. לעומת זאת, מעסיקים בתעשיות טכנולוגיה עילית הוציאו סכום של 3.959 מיליארד ₪, סכום שהיה שווה ל-21.3% מכלל השכר ששולם באותה שנה במגזר זה של התעשייה.

בחישוב לעובד/ת, המעסיקים בתעשיות טכנולוגיה מסורתית הפרישו 13,918 ₪ בעוד שהמעסיקים בתעשיות טכנולוגיה עילית הפרישו 42,800 ₪ – פי 3, לערך.

השתתפות מעסיקים במימון התנאים הסוציאליים של העובדים

תנאים סוציאליים

סך כל תשלומי מעסיקים על תנאים סוציאליים, כאחוז מסך כל תשלומי השכר בענפי תעשייה, המדורגים לפי עוצמה טכנולוגית • 2008-2004 • מספר השכירים באלפים • נתוני שכר והוצאות במיליוני ש"ח • במחירי 2009

2008	2007	2006	2005	2004	
טכנולוגיה מסורתית					
112.8	113.4	111.6	110.8	111.5	משרות שכיר
10,683	10,527	10,080	9,956	8,657	שכר עבודה של שכירים
1,570	1,590	1,562	1,573	1,428	סך תשלומי המעסיקים על תנאים סוציאליים
14.7%	15.1%	15.5%	15.8%	16.5%	תשלומי מעסיקים כאחוז מהשכר
טכנולוגיה מעורבת מסורתית					
85.0	82.7	77.6	75.0	75.2	משרות שכיר
9,555	9,074	8,339	7,767	6,843	שכר עבודה של שכירים
1,615	1,543	1,426	1,352	1,204	סך תשלומי המעסיקים על תנאים סוציאליים
16.9%	17.0%	17.1%	17.4%	17.6%	תשלומי מעסיקים כאחוז מהשכר
טכנולוגיה מעורבת עילית					
49.3	48.2	43.7	43.0	43.1	משרות שכיר
7,058	6,962	6,032	5,959	5,051	שכר עבודה של שכירים
1,433	1,392	1,297	1,275	1,116	סך תשלומי המעסיקים על תנאים סוציאליים
20.3%	20.0%	21.5%	21.4%	22.1%	תשלומי מעסיקים כאחוז מהשכר
טכנולוגיה עילית					
92.5	89.0	82.1	78.6	76.8	משרות שכיר
18,588	18,772	16,456	15,384	13,308	שכר עבודה של שכירים
3,959	3,905	3,472	3,400	2,968	סך תשלומי המעסיקים על תנאים סוציאליים
21.3%	20.8%	21.1%	22.1%	22.3%	תשלומי מעסיקים כאחוז מהשכר

הערה: ענפי תעשייה לפי עוצמה טכנולוגית: תעשיות טכנולוגיה עילית כוללות ענפי אלקטרוניקה, כלי טיס ותרופות. תעשיות טכנולוגיה מעורבת - עילית כוללת ענפי כימיה (ללא ענף התרופות), מכונות, ציוד חשמלי וכלי הובלה (ללא ענף הטיס). תעשיות טכנולוגיה מעורבת-מסורתית כוללות ענפי כרייה וחציבה, מינרלים אל-מתכתיים, גומי ופולסטיק, מתכת בסיסית ומוצרי מתכת. תעשיות טכנולוגיה מסורתית כוללות ענפי מזון, משקאות וטבק, טקסטיל, הלבשה, מוצרי עור, נייר, דפוס, עץ ומוצרי (הלמ"ס, מדדי תעשייה, סיכומים שנתיים 2002, ספטמבר 2003). מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, מדדי תעשייה, שנים שונות.

שכירים במאיון העליון ושכירים בעלי שכר נמוך:

2008-2003

לסיכומו של פרק זה אנו מציגים נתוני שכר של שתי קבוצות שכירים: שכירים במאון העליון ושכירים בעלי שכר נמוך, שאותם הגדרנו, בעקבות ארגון ה-OECD, כשכירים שהכנסתם החודשית אינה עולה על 2/3 מהשכר החציוני בקרב השכירים בישראל. הנתונים שלהלן לקוחים מניתוח של נתוני סקרי הכנסות של הלמ"ס שערכנו עבור כל אחת מהשנים 2003-2008 (הלמ"ס עדיין לא פירסמה את קובץ סקרי הכנסות לשנת 2009). הניתוח התמקד בשכירים בלבד (פרטים) ולא כלל את העצמאים. הלוח הראשון מציג נתונים עבור בעלי שכר נמוך, והשני – עבור המאון העליון. ניתן לראות, כי השכר הנמוך (2/3 השכר החציוני) השתנה אך במעט בתקופה הנדונה: הוא עלה ב-190 ש"ח, מ-3,789 ש"ח ב-2003 ל-3,979 ש"ח ב-2008 – גידול של 5%. הגידול המשמעותי ביותר התרחש בשנה המלאה האחרונה של גל הצמיחה, 2007. השכר המקנה כניסה למאון העליון גדל יותר: מ-34,429 ש"ח ב-2003 ל-38,746 ש"ח ב-2008 – גידול של 12.5%. גם כאן הגידול המשמעותי ביותר התרחש בשנה המלאה האחרונה של גל הצמיחה, 2007. חלקה של כל אחת משתי הקבוצות בעוגת השכר הכוללת השתנה במעט לרעת מקבלי שכר נמוך: בעוד שחלקם של בעלי השכר הנמוך ירד, משיא של 7.8% ב-2004 ל-7.4% ב-2008, חלקם של בעלי השכר הגבוה עלה, מ-6.4% ב-2003 ל-6.7% ב-2008. ועוד – בעוד ששתי הקבוצות, כאחת, מקבלות כ-7%, לערך, מכלל השכר, הרי שבמקרה הראשון מדובר בקבוצה המהווה כרבע (25.3%) מכלל השכירים בישראל, בעוד שבמקרה השני מדובר בקבוצה המהווה, על פי הגדרה, 1% בלבד מכלל השכירים בישראל.

שכירים המשתכרים עד שני-שליש השכר החציוני

2008-2003 • בש"ח • במחירי 2009

2008	2007	2006	2005	2004	2003	
5,968	5,996	5,698	5,693	5,795	5,684	השכר החציוני
3,979	3,998	3,799	3,795	3,863	3,789	2/3 השכר החציוני (שכר נמוך)
25.3%	25.6%	25.5%	25.3%	26.2%	25.6%	משקלם של שכירים מקבלי שכר נמוך, בכוח העבודה
7.4%	7.4%	7.3%	7.3%	7.8%	7.5%	חלקם של מקבלי שכר נמוך בעוגת השכר של השכירים

שכירים הנמנים עם המאיון העליון

2008-2003 • בש"ח • במחירי 2009

2008	2007	2006	2005	2004	2003	
38,746	37,930	34,556	34,827	33,815	34,429	הרף התחתון של המאיון העליון
1%	1%	1%	1%	1%	1%	חלקם של שכירי המאיון העליון מתוך כלל השכירים
6.7%	6.3%	6.1%	6.1%	5.8%	6.4%	חלקו של המאיון העליון בעוגת השכר של השכירים

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, שנים שונות.

מי בקבוצת השכר הנמוך ומי במאיון העליון

2008

יותר משליש מן הנשים השכירות בישראל – 36% – נמנות עם קבוצת המשתכרים שכר נמוך (כאמור, 3,979 ש"ח לחודש, במחירי 2009). בקרב הגברים, השיעור המקביל עומד על 15.4%. 1.6% מן הגברים השכירים נמנים עם קבוצת המשתכרים שכר גבוה; זאת, לעומת 0.4% בלבד מן הנשים.

כרבע מן היהודים – 25.0% – וכרבע מן הערבים – 27.5% – משתכרים שכר נמוך. בקבוצת המשתכרים שכר גבוה, לעומת זאת, יש הבדל גדול בין ערבים ליהודים: בקרב היהודים, שיעור המשתכרים שכר גבוה עמד על 1.1%, ובקרב הערבים – על 0.1%. 21.2% מן המזרחים שהם דור שני בארץ (האב יליד אסיה או אפריקה) נמנים עם קבוצת משתכרי שכר נמוך – בהשוואה ל-19.9% מן האשכנזים דור שני בארץ.

מאידך, 1.5% מן האשכנזים דור שני נמנים עם קבוצת משתכרי שכר גבוה – בהשוואה ל-0.7% בלבד מן המזרחים דור שני.

שתי קבוצות נוספות שבהן יש שיעור גבוה של משתכרי שכר נמוך הם עולים ממדינות חבר העמים (26.8%) ובעלי השכלה של עד 12 שנות לימוד (31.9%).

הקבוצה בעלת השיעור הנמוך ביותר של משתכרי שכר נמוך הם בעלי ההשכלה של 16 שנות לימוד ומעלה, 14.4% בלבד – שיעור לא נמוך כשלעצמו. בקבוצה זו נוכל למצוא גם את השיעור הגבוה ביותר של משתכרי שכר גבוה – 2.8%.

מי בקבוצת השכר הנמוך ומי במאיון העליון

2008 • באחוזים מסך הכל בתא

משתכרי שכר נמוך מתוך סך הכל בתא	משתכרי שכר גבוה מתוך סך הכל בתא	משתכרי שכר נמוך מתוך סך הכל בתא
15.4	1.6	גברים
36.0	0.4	נשים
25.0	1.1	יהודים ואחרים
27.5	0.1	ערבים
21.2	0.7	יהודים מזרחים: ילידי ישראל לאב יליד אסיה או אפריקה
19.9	1.5	יהודים אשכנזים: ילידי ישראל לאב יליד אירופה או אמריקה
26.8	0.9	עולים מברה"מ לשעבר מאז 1990
31.9	0.2	בעלי השכלה של עד 12 שנות לימוד
25.5	0.4	בעלי השכלה של 13-15 שנות לימוד
14.4	2.8	בעלי השכלה של 16 שנות לימוד ומעלה

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קובץ סקר הכנסות 2008.

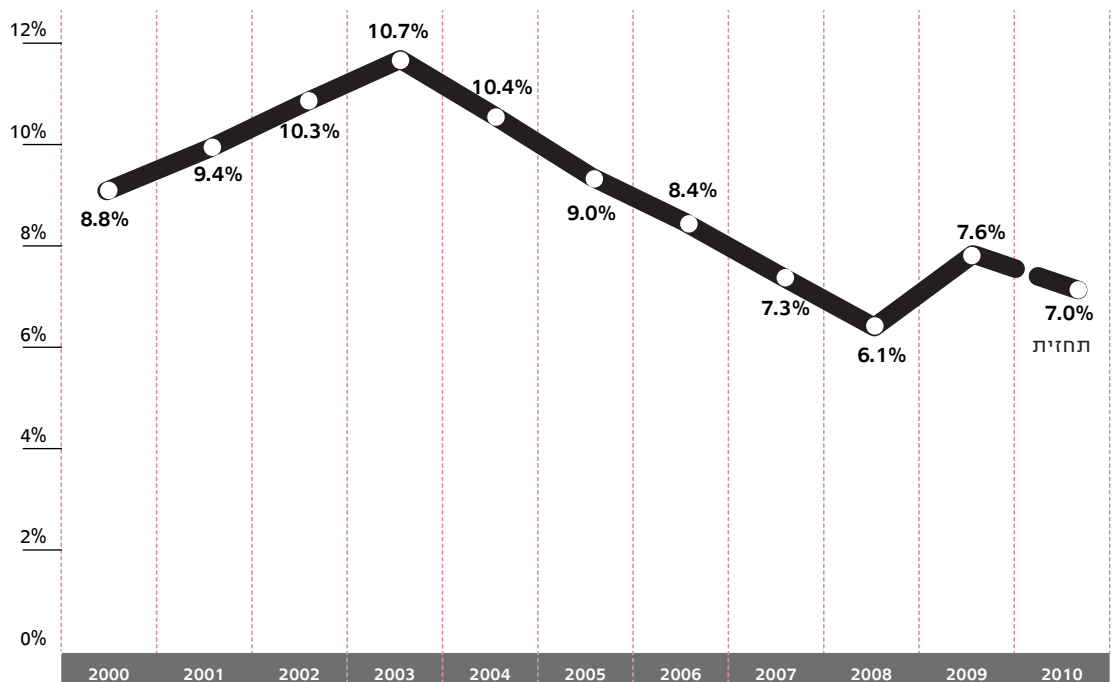
עשור הפנפן

כרך ג' תעסוקה ואבטלה

אין כמו שיעור האבטלה כדי להמחיש את העובדה שהעשור הנוכחי נפתח במשבר ונסגר במשבר, כשבתווך חמש שנות צמיחה.
 שנת 2000 היתה שנה של צמיחת שיא – 8.9% ושיעור אבטלה של 8.8%. משבר ההייטק ולאחריו משבר האינתיפאדה השנייה גרמו להצטמקות גדולה של הפעילות הכלכלית ולגידול באבטלה, שהגיעה ב-2003 ל-10.7%.
 לאחר המחצית השנייה של 2003 נרשמה צמיחה בשיעור שנתי ממוצע של כ-5% ובמקביל, ירידה מתמשכת בשיעור האבטלה, עד אשר הגיע, ב-2008, לכ-6.1% (הלמ"ס, הודעה לעיתונות, 042/2010, 28.2.2010).
 ברבעון האחרון של 2008 שוב השתנתה התמונה, לרעה, וב-2009 הסתכם שיעור האבטלה ב-7.6%.
 ב-2010 צפוי שיעור האבטלה לרדת ל-7.0% (על-פי התחזית המעודכנת של בנק ישראל מיום 21.4.2010).

שיעור הנלתי מועסקים

2009–2000 ותחזית לשנת 2010 • באחוזים

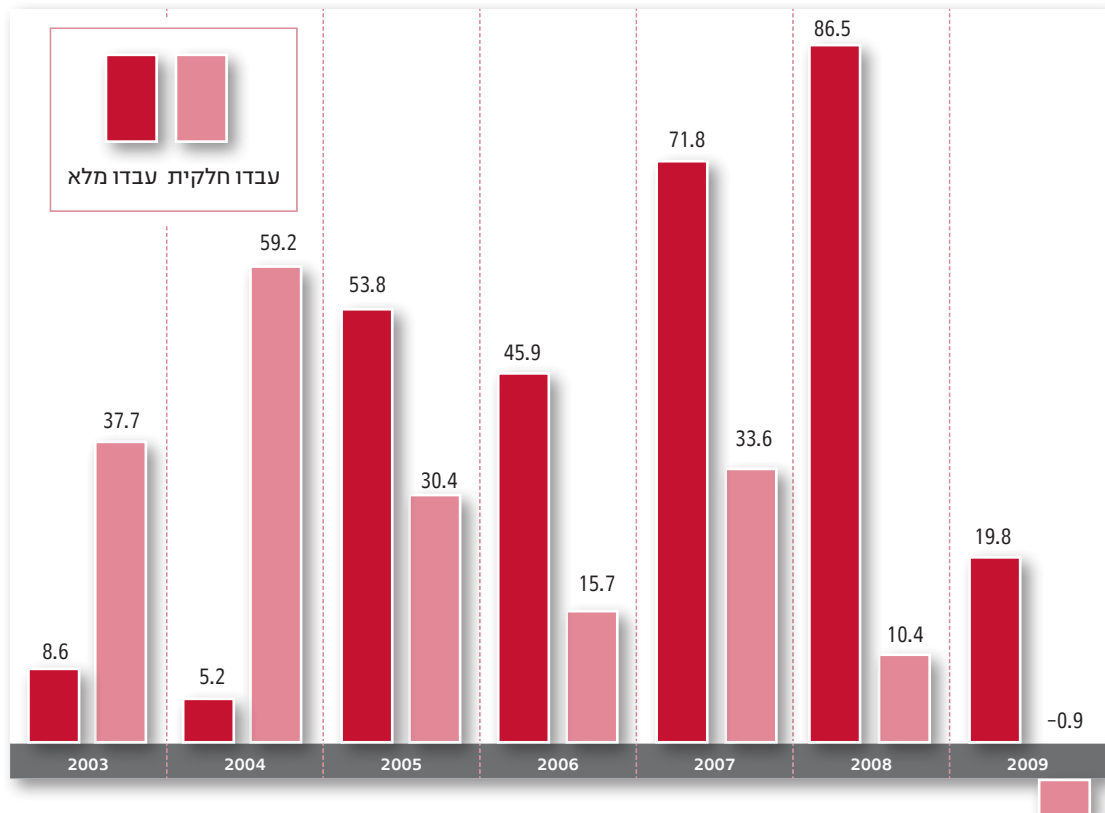
הערה: הנתון לשנת 2010 מבוסס על תחזית של בנק ישראל מיום 21.4.2010. מקורות: אתר האינטרנט של בנק ישראל; הלמ"ס, סקרי כוח אדם, שנים שונות.

מאז 2005, רוב המועסקים/ות החדשים/ות עובדים/ות במשרות מלאות

המשבר שהחל ברבעון האחרון של 2008 פגע במשק דווקא כאשר שוק התעסוקה היה במגמת השתפרות: ירידה באבטלה וגידול בשיעור המשרות החדשות במשרה מלאה. בתחילתו של גל הצמיחה שבא בעקבות המיתון של האינתיפאדה השנייה, בשנים 2003 ו-2004, רוב המועסקים/ות החדשים/ות הועסקו במשרות חלקיות. לעומת זאת, בארבע השנים הבאות, 2005-2008, לא זו בלבד שמספר המועסקים החדשים גדל אלא שרובם הועסקו במשרות מלאות. ב-2009 ירד מאוד מספר המועסקים החדשים, ל-18.9 אלף – המספר הנמוך ביותר מאז תחילת העשור (גם בשנות המיתון של האינתיפאדה השנייה מספר המועסקים החדשים היה גבוה יותר). כל המשרות היו מלאות.

תוספת מועסקים ומועסקות

לפי היקף משרה • 2009-2003 • באלפים

הערה: לא כולל נעדרים זמנית מעבודתם. מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, הודעה לעיתונות 28.2.2010, "נתונים מסקר כוח אדם לרבע הרביעי של שנת 2009 ולשנת 2009"; הלמ"ס, סקרי כוח אדם, שנים שונות.

עובדות ועובדים רבים לא נהנו כלל מן הצמיחה

המשבר של סוף 2008 נפתח בטרם עלה בידי חלק משמעותי של כוח העבודה, הלא הם המובטלים, ליהנות מגל הצמיחה שהתחיל ב-2003. ב-2009 היו בישראל 229.5 אלף בלתי מועסקים ועליהם יש להוסיף כ-43 אלף א/נשים שהתייאשו מחיפוש עבודה (ב-2008; עדיין אין נתון ל-2009; הלמ"ס, הודעה לעיתונות 28.2.2010; בנק ישראל, דו"ח שנתי 2009). להלן נדון בכל אחת מקבוצות אלה.

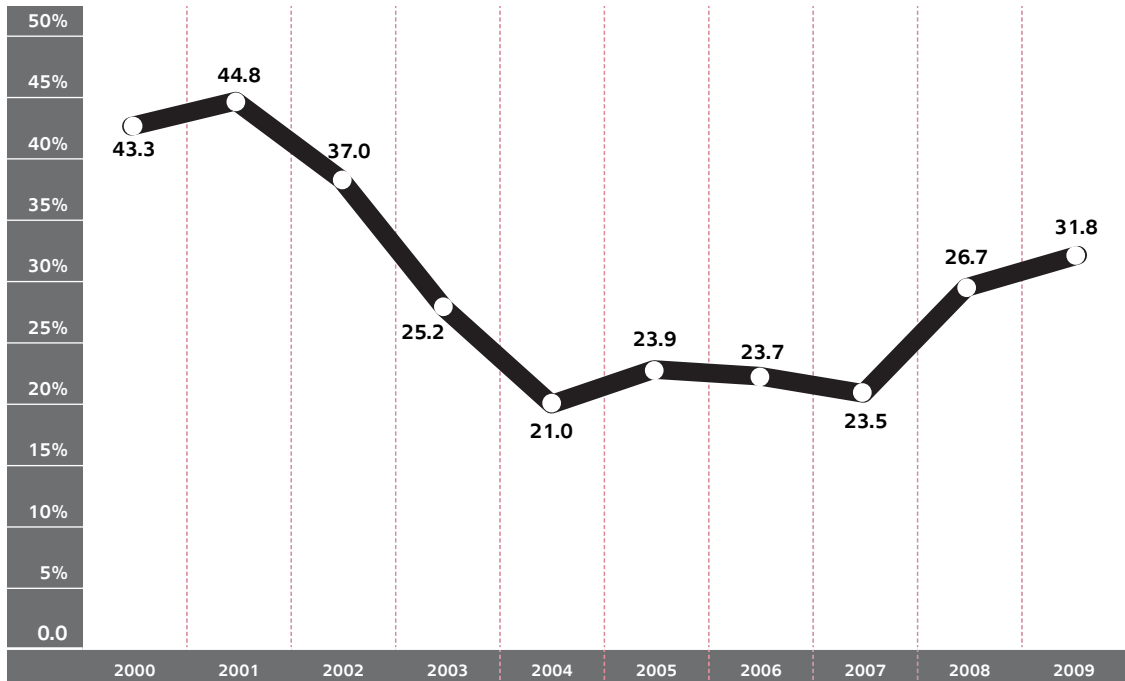
הרעה במצב המובטלים למרות הירידה במספרם

מובטל או מובטלת זכאים לדמי אבטלה, בתנאים מסוימים. תנאי ראשון לזכאות הוא הרשמה באחד מסניפי שירות התעסוקה של משרד התמ"ת. מי שנרשם ושירות התעסוקה לא הציג לו עבודה מתאימה, זכאי לפנות למוסד לביטוח לאומי ולדרוש ממנו דמי אבטלה.

רק חלק מהמובטלים נרשם בשירות התעסוקה: מאז 1995, מדובר בכ-80%, בממוצע, מן הבלתי מועסקים. חלק קטן עוד יותר זוכה בסופו של דבר בדמי אבטלה. ב-2002 החמירה הממשלה מאוד את תנאי הזכאות לדמי אבטלה. התוצאה: בתוך שלוש שנים ירד שיעור מקבלי דמי האבטלה מתוך הבלתי מועסקים בכמחצית, מ-44.8% ב-2001 ל-21.0% ב-2004. ב-2008 שב השיעור לעלות, כתוצאה מהקלה זמנית בתנאי הזכאות לדמי אבטלה והגיע ב-2009 ל-31.8% – עדיין נמוך משהיה לפני הקיצוצים (המוסד לביטוח לאומי, אסתר טולדנו, מקבלי דמי אבטלה בשנת 2009: לוח ב'). הקיצוצים של 2002 השפיעו גם על הסכום הכולל ששילם המוסד לביטוח לאומי עבור דמי אבטלה: הוא ירד באופן רצוף משיא של 4.18 מיליארד ₪ ב-2001 לשפל של 1.90 מיליארד ₪ ב-2007 (במחירי 2009; שם: לוח 2). ב-2009 גדל הסכום שוב, כתוצאה מהגידול באבטלה והגיע ל-3.0 מיליארד ₪. למרות שמספר הבלתי מועסקים ב-2009 (229.5 אלף) היה דומה לזה של 2001 (234.0 אלף), סך תשלומי דמי אבטלה ב-2009 היה קטן במיליארד ₪ (28%) מזה של 2001. במלים אחרות: רשת הביטוח, שבעבר – עד 2002 – הייתה פרוסה לרגליהם של נשים וגברים שנקלעו לאבטלה, הידרדרה.

שיעור מקבלי דמי אבטלה בקרב כלל הנלתי מועסקים

2009-2000

מקור: המוסד לביטוח לאומי, מקבלי דמי אבטלה בשנת 2009, אסתר טולדנו (בדפוס).

סך תשלומי דמי אבטלה באמצעות המוסד לביטוח לאומי

במיליארדי ש"ח • במחירי 2009

3.56	4.18	3.97	2.70	2.38	2.21	2.13	1.90	1.90	3.03
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך המוסד לביטוח לאומי, מקבלי דמי אבטלה בשנת 2009, אסתר טולדנו (בדפוס).

בקרב הבלתי מועסקים יש רבים שאבטלתם נמשכת תקופה ארוכה. ב-2008, 21% מן המובטלים חיפשו עבודה מעל שנה (OECD, Israel, 2010: 51). נתונים המתפרסמים על ידי הל"מ"ס והקיימים רק עד 2008 מעלים, כי בקרב אלה שאינם מועסקים למעלה משנה, חלקם של המחפשים עבודה למעלה מארבע שנים עלה מ-20.6% ב-2004 ל-26.7% ב-2008; גם חלקם של אלה המחפשים עבודה בין שנתיים לארבע שנים עלה מ-39% ל-43.4%. לעומת זאת, חלקם של המחפשים עבודה עד לשנתיים ירד מ-40.4% ב-2004 ל-30% ב-2008 (הל"מ"ס, סקרי כוח אדם, שנים שונות).

התארכות משך חיפוש העבודה

התייאושות מחיפוש עבודה

אל ציבור הבלתי מועסקים/ות יש להוסיף ציבור משמעותי נוסף: אלה אשר התייאושו ונטשו את המאמץ למצוא עבודה. המתייאושים הם אנשים הרוצים לעבוד אך כישלונם למצוא עבודה גורם להם להפסיק את החיפוש. אם נחבר את המתייאושים עם הבלתי מועסקים, נמצא כי שיעור האבטלה בישראל גבוה מזה המרווח באמצעי התקשורת. ב-2008 (השנה האחרונה עבורה יש נתונים) הגיע שיעור היהודים המתייאושים מחיפוש עבודה ל-0.5% מכוח העבודה האזרחי. השיעור בקרב אזרחי ישראל הערבים ו"אחרים" (נוצרים שאינם ערבים, רובם מהגרים מבר"מ לשעבר), גבוה הרבה יותר: ב-2008 הוא עמד על 6.8% (הלמ"ס, סקרי כוח אדם, שנים שונות). השיעור אצל נשים (9.8%) גבוה יותר מאשר אצל גברים (5.5%).

ירידה בשיעור העובדים במשרה חלקית שלא מרצון

אל ציבור הבלתי מועסקים והמתייאושים בישראל ניתן לחבר גם את העובדים והעובדות המועסקים בעבודה חלקית שלא מרצון. בשנת 2000, 19% לערך מן המועסקים במשרות חלקיות בישראל דיווחו כי הם עושים זאת שלא מרצון; ב-2007 ירד שיעורם ל-14.4%. נשים וגברים אלה רוצים לעבוד יותר, אך אינם מוצאים עבודות במשרה מלאה (בנק ישראל, דו"ח שנתי 2007). ב-2009, לראשונה מזה חמש שנים, שיעור המועסקים במשרה חלקית שלא מרצון גדל, ב-6% לערך (בנק ישראל, דו"ח שנתי 2009: 195). לפי נתוני ה-OECD, שיעור העובדים במשרה חלקית שלא מרצון בישראל גבוה ביותר מפי שלושה מאשר במדינות ה-OECD. בנק ישראל ציין בעבר כי כ-80% מן המועסקים חלקית שלא מרצון הן נשים (בנק ישראל, דו"ח שנתי 2005: 178-181).

ההיי-טק והפיננסים – לא פתרון למרבית הישראלים

שני הענפים הנוצצים ביותר של המשק הישראלי הם ההיי-טק והפיננסים (בנקים וחברות ביטוח). ההיי-טק אחראי לכמחצית הייצוא התעשייתי של ישראל והוא מגלם בתוכו כמה מסיפורי ההצלחה הכלכליים הגדולים של התקופה. ענף הפיננסים נצץ מאוד לפני המשבר של ספטמבר 2008 והוא ממשיך לנצוץ גם אחריו. אלא ששני הענפים גם יחד מעסיקים לא יותר מ-12.9% מכלל המועסקים במשק: ההיי-טק – 9.3% והפיננסים – 3.6%.

ענף ההיי-טק התרחב מאוד במחצית השנייה של שנות ה-1990, מ-115.5 אלף עובדים ועובדות ב-1995 ל-207.5 אלף ב-2001 (הלמ"ס, סקרי כוח אדם, שנים שונות). התפוגגות בועת ההיי-טק העולמית בשנת 2000, ומאוחר יותר המיתון יציר-האינתיפאדה, הקטינו את מספר העובדים, אך לאחר 2004 הוא שב לגדול והגיע בשנת 2008 ל-259.5 אלף. בשנות האינתיפאדה נפגעו לא רק היקף התעסוקה בהיי-טק, אלא גם רמת השכר, שירדה מממוצע חודשי של 17,143 ₪ ב-2001 ל-15,340 ₪ ב-2003, ירידה של 10.5%. עם היציאה מן המיתון החל השכר בענף לעלות, עד שהגיע ל-16,270 ₪ ב-2008 – סכום שהוא עדיין נמוך במעט מזה של שנת 2001.

במשבר הפיננסי העולמי הנוכחי, ענף ההיי-טק היה אחד הנפגעים הראשונים: בהיותו מבוסס במידה רבה על ייצוא, נפגע הענף מהצטמקות הפעילות הכלכלית בעולם ובעיקר בארצות הברית. לצערנו, הלמ"ס עדיין לא פירסם נתונים מסכמים לשנת 2009. ענף הפיננסים (בנקים וחברות ביטוח) ידע עלייה רצופה בכל מהלך העשור האחרון, כולל בתקופת האינתיפאדה, והוא העסיק ב-2008 99.2 אלף עובדים ועובדות. הגידול המרשים ביותר נרשם בתת-ענף התיווך הפיננסי – מ-10.7 אלף עובדים ועובדות ב-2000 למספר כפול, 21.3 אלף, ב-2008.

השכר בענף הפיננסים דומה מאוד לזה של ענף ההיי-טק. המעניין הוא שבתקופת האינתיפאדה השנייה, בעוד שמספר העובדים בענף המשיך לגדול, השכר דווקא ירד, מממוצע חודשי של 15,768 ₪ ב-2001 ל-13,685 ₪ ב-2003. אולם לאחר מכן שב השכר בענף לעלות, עד שהגיע ב-2008 ל-16,255 ₪ – סכום גבוה יותר מזה של 2001.

תחום ההיי טק

כולל מספר ענפי תעשייה (תרופות, מכונות, רכיבים אלקטרוניים, ציוד תקשורת, ציוד בקרה ותעשיית כלי טיס) ומספר ענפי שירותים (תקשורת, שירותי מחשב, מחקר ופיתוח).

שכירים בתחום ההיי-טק והפיננסים

2008-2000 • סך כל העובדים/ות, לפי תת ענף, ושיעור תוספת העובדים/ות, לפי תת ענף • באלפים

2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	
358.7	343.3	325.4	299.3	276.2	270.6	269.4	282.7	262.4	סה"כ מועסקים בענף ההיי-טק והפיננסים
12.9%	12.8%	12.6%	12.0%	11.5%	11.6%	11.8%	12.5%	11.8%	שיעור העובדים בענף ההיי-טק והפיננסים מתוך כלל המועסקים במשק
15.4	17.9	26.0	23.1	5.6	1.2	-13.3	20.3	36.2	תוספת שנתית
ענף ההיי-טק									
259.5	248.3	238.0	217.2	197.1	192.6	193.2	207.5	189.3	תחום ההיי-טק – סה"כ
9.3%	9.3%	9.2%	8.7%	8.2%	8.3%	8.5%	9.2%	8.5%	שיעור עובדי תחום ההיי-טק מתוך כלל המועסקים במשק
11.2	10.3	20.7	20.1	4.5	-0.6	-14.3	18.2	36.8	תוספת שנתית בתחום ההיי-טק
117.1	111.1	105.1	100.0	93.4	89.7	89.3	92.2	89.2	מזה: מועסקים בתעשיית ההיי-טק
142.4	137.2	132.9	117.3	103.7	102.9	103.9	115.3	100.1	מזה: מועסקים בשירותי ההיי-טק
ענף הפיננסים									
99.2	95.0	87.4	82.1	79.1	78.0	76.2	75.2	73.1	ענף הפיננסים סך הכל
3.6%	3.5%	3.4%	3.3%	3.3%	3.3%	3.3%	3.3%	3.3%	שיעור עובדי ענף הפיננסים מתוך כלל המועסקים במשק
4.2	7.6	5.3	3.0	1.1	1.8	1.0	2.1	-0.6	תוספת שנתית
44.3	42.9	41.0	35.0	36.4	34.1	36.6	36.5	36.0	מזה: בנקים מסחריים
21.3	18.8	16.5	16.6	13.4	14.7	15.6	12.7	10.7	מזה: תיווך פיננסי
28.7	28.5	26.1	26.5	25.4	23.5	20.8	22.1	21.3	מזה: ביטוח

שכר ברוטו חודשי ממוצע בתחום ההיי-טק והפיננסים

2008-2001 • בש"ח • במחירי 2009

2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	
16,270	16,695	16,386	16,154	15,670	15,340	15,773	17,143	תחום ההיי-טק - סך הכל
15,993	16,675	16,279	16,126	15,691	15,569	15,771	16,402	ענפי תעשייה בתחום ההיי-טק - סך הכל
12,224	13,130	12,276	11,977	11,727	13,443	13,514	13,257	מזה: רכיבים אלקטרוניים
20,395	21,729	20,730	20,146	19,783	18,754	18,762	19,879	מזה: תעשיית ציוד תקשורת אלקטרוני
18,872	19,556	19,421	19,270	18,845	18,053	18,429	19,317	מזה: תעשיית ציוד תעשייתי לבקרה ולפיקוח, ציוד רפואי ומדעי
14,276	15,100	15,128	15,232	14,572	14,663	14,791	15,270	מזה: תעשיית כלי הובלה
16,467	16,709	16,464	16,175	15,653	15,156	15,775	17,717	ענפי שירותים בתחום ההיי-טק - סך הכל
9,898	10,266	10,250	10,234	10,333	10,712	10,999	12,080	מזה: תקשורת
17,650	17,830	17,929	17,898	17,385	16,747	17,571	19,863	מזה: שירותי מחשוב
20,918	21,601	20,709	20,076	18,930	17,587	17,751	18,889	מזה: מחקר ופיתוח
16,255	16,108	16,252	15,085	14,643	13,685	14,150	15,768	תחום הפיננסים - סך הכל
18,950	18,720	19,102	17,648	17,088	16,239	16,445	18,541	מזה: בנקאות ומוסדות פיננסיים אחרים
10,728	10,706	10,390	10,022	9,935	9,287	9,635	10,068	מזה: ביטוח וקופות גמל

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקרי כוח אדם, שנים שונות.

